Aspecte ale terminologiei religioase în *Lexiconul de la Buda* (1825)

George Bogdan ȚÂRA

*Avec plus de 10.000 articles de dictionnaire, le **Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum** (1825) est l'ouvrage lexicographique roumain le plus représentatif au début du XIXème siècle. Son lexique religieux est riche et met en évidence plusieurs aspects concernant l'effort dirigé des auteurs du dictionnaire de moderniser la langue roumaine. Dans cet article, notre intérêt porte sur les mots religieux d'origine latine conservés et empruntés en roumain. Le but de notre démarche est de mettre en relation le sens de certains termes roumains avec les significations de leurs étymons en latin chrétien (IIème-VIIème siècles) et de signaler les équivalences et les différences entre les étymons des mots roumains et leurs correspondants dans le latin ecclésiastique du XIXème siècle.*

*Mots-clés: **Lexicon de Buda** (1825), lexique religieux, latin chrétien, termes d'origine latine, termes empruntés*

1. Introducere

1.1 Lexicul religios cuprinde cele mai importante forme ale vieții spirituale nu numai din epoca transformării latinei în română, ci și ulterior, cînd aceasta primește influențe aloglote. În contextul cultural românesc, acestea au avut surse comune doctrinar, de la populațiile ortodoxe vecine (slavii și grecii), dar și din parte confesiunilor creștine aparținînd unor biserici istorice (catolicismul) sau protestante (luteranismul și calvinismul). În ce privește originea sa, lexicul religios reprezintă un fond de termeni specializați încă din perioada latinei creștine (latină biblică, liturgică, ecleziastică), dar și cuvinte din lexicul comun, care au dezvoltat sensuri noi, devenind neologisme semantice. Contactul cu celelalte confesiuni a dezvoltat fondul de termeni religioși cu o serie de neologisme adaptate limbii române.

Din perspectivă romanică, româna este caracterizată de profesorul Alexandru Niculescu ca fiind „l'*altra* latinità" sau „una latinità *off limits*", o latinitate cu caracteristici proprii, diferită de latinitatea occidentală și, prin urmare, de latina care stă la baza romanității apusene. O privire asupra terminologiei creștine românești de origine latină, care se întinde de la primele încercări de romanizare pînă la retragerea aureliană și după aceasta (v. Niculescu [2007]: 15), conduce la ideea, exprimată și de H. Mihăescu (1978: 53, apud Niculescu [2007]: 15), că „româna nu a păstrat « la langue théologique et culturelle, riche de termes nouveaux », cu un caracter tehnic, doct – în ea prevalînd un fond lexical din

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

limbajul popular". În legătură cu această imagine generală se pot face unele precizări prin analiza etimoanelor latine ale lexicului religios moștenit în română.

1.2 *Lexiconul de la Buda* (1825), cea mai reprezentativă lucrare a Școlii Ardelene referitoare la lexicul limbii române, are o dublă însemnătate pentru formarea și consacrarea fondului lexical al românei, în perspectiva modernizării ei ca limbă europeană. Conceperea și realizarea *Lexiconului* are loc într-o perioadă culturală (1780-1830) în care limba literară „se caracterizează printr-un mare număr de neologisme și este o limbă prelucrată în primul rînd de aristocrație și de cler" (Ivănescu 1980: 626). Pe de o parte, programat și implicit, fondul de cuvinte strîns în *Lexicon* devine un model de limbă propus spre a fi urmat atît în scris, cît și în vorbire. Pe de altă parte, *Lexiconul* este o lucrarea de promovare a românei în comparație și alături de limbile oficiale din Transilvania (germana, maghiara), în strînsă legătură cu latina, privită ca origine a românei și, totodată, ca principală sursă de modernizare a ei[1].

Punerea în paralel a cuvintelor și sintagmelor românești cu cele latinești furnizează un material unic latinistului sau romanistului interesat de tipurile de echivalențe și de diferențe formale și semantice care se pot stabili între română și latină, între română și celelalte limbi romanice.

Lexicul religios inclus în această lucrare este extrem de bogat, punînd în evidență vechimea, frecvența, varietatea sau chiar noutatea cuvintelor și sensurilor creștine, importanța lor în constituirea unei identități culturale și lingvistice.

1.3 Metoda de lucru. Demersul nostru este, în același timp, sincronic și diacronic. Avînd în vedere doar cuvintele de origine latină, am făcut diferența între termenii împrumutați și cei moșteniți. În prima categorie, pe lîngă termenii cu etimon latin, am adăugat și un subcapitol care include termeni cu etimologie diferită, însă foarte apropiați ca formă și sens de echivalenții lor latini.

În ce privește termenii moșteniți, pornind de la corespondențele stabilite de autorii *Lexiconului* cu termenii latini din epoca lor, am urmărit atît echivalența acestora cu termenii latini din secolul al XIX-lea, cît și apartenența etimoanelor cuvintelor românești la latina creștină a primelor secole. În acest mod, am putut observa, asemenea reprezentanților Școlii Ardelene:

a. cazurile în care termeni religioși din română sînt echivalenți perfecți ai termenilor din latina ecleziastică;

b. situațiile în care etimonul cuvîntului românesc este diferit de termenul latin utilizat în mediul ecleziastic, dar se justifică prin sensul creștin cu care este atestat în latina tîrzie;

c. situațiile în care etimonul cuvîntului românesc este neatestat, însă apropierea sa de formele atestate, cu sensuri creștine, este evidentă.

[1] „Prin alăturarea cuvintelor românești lîngă cele latinești se evidenția mai bine înrudirea lor, mai ales dacă se folosea alfabetul latin" (Nicolescu 1971: 46).

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

Scopul acestui demers este de a semnala asemănările de sens între termenii și cuvintele românești și etimonul lor în latina creștină, chiar și atunci cînd etimonul latin al cuvîntului românesc nu mai reprezintă un corespondent al termenului din latina ecleziastică a secolului al XIX-lea.

Precizăm că spațiul acestui articol nu ne permite să aducem în discuție și termenii păstrați din latină, care au primit un sens religios mai tîrziu.

1.4 Selecția corpusului. Avînd în vedere vastitatea materialului de investigat (*Lexiconul* totalizează peste zece mii de cuvinte-titlu), selectarea corpusului presupune o atenție deosebită acordată atît termenilor religioși propriu-ziși, cît și cuvintelor din limba comună, care dezvoltă sensuri religioase în contexte specifice. Prin urmare, corpusul obținut cuprinde termeni cu sens exclusiv creștin, pus în evidență de autorii *Lexiconului*, dar și cuvinte în care sensul religios este secundar, acesta nefiind sensul de bază al termenului respectiv.

Identificarea și excerptarea corpusului nu s-a făcut doar pe baza cuvintelor cu articol propriu în dicționar, ci și prin selectarea termenilor religioși folosiți de autori ca sinonime, în cadrul explicațiilor oferite altor termeni cu sens apropiat. Cele două categorii însumează în jur de 900 de termeni[2] moșteniți și împrumutați. Dintre aceștia, cuvintele moștenite și cele împrumutate numai din latină, precum și derivatele românești[3] de la acestea sînt în număr de aproximativ 350.

Spațiul unui articol nu ne permite o abordare exhaustivă a problemei și analiza fiecărui cuvînt în parte, obligîndu-ne să recurgem la alegerea unor termeni reprezentativi, pentru ilustrarea fiecărei categorii propuse.

2. Neologisme (împrumuturi) care păstrează echivalența de formă și de sens cu latina

2.1 Prin aceste împrumuturi din latină se produce o reromanizare și în privința limbajului religios, nu prin înlocuire, ci prin completarea cu termeni și noțiuni noi. În contextul apariției Bisericii Unite cu Roma, aceste neologisme sînt, în general, termeni tehnici, care deschid un drum nou românei, prin occidentalizarea ei. Din această categorie fac parte[4]:

Canonicu, […] *subst. Canonicus*. **Cantoru,** […] *subst. Cantor*. **Catechismu**, […] *subst. catechismus*. **Catolicu**, […] *adj. catholicus*. **Clericu**, [...] *subst.*

[2] Confirmăm statistica prezentată de Maria Aldea, Eugenia Vasilica Cristea, Daniel-Corneliu Leucuța, Adrian Aurel Podaru și Marta Lilla Vremir, în comunicarea *Termeni religioși în „Lexiconul de la Buda (1825)”*, prezentată la Simpozionul Internațional *Explorări în tradiția biblică românească și europeană*, Iași, 30 mai – 1 iunie 2013. Precizăm, însă, că un număr precis al termenilor religioși din *Lexicon* trebuie dat cu precauție, deoarece, pe lîngă termenii creștini, pot fi luați în evidență și cei precreștini (păgîni). De asemenea, autorii *Lexiconului* nu atribuie, în unele cazuri, un sens religios unor cuvinte care pot primi acest sens în funcție de context.

[3] De exemplu: ***Beserică****; Besericescu; Besericosu; Besericutiă* sau **Botez***; Botezu, are, atu; Botezare; Botezătoriu; Nebotezatu*.

[4] În continuare, vom menționa termenii selectați respectînd grafia și ortografia din *Lexicon*.

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

clericus. **Cleru**, […] *subst.* clirosu, cinu, céta preoțéscă: *clerus, status vel ordo ecclesiasticus*. **Consistoriu**, […] *subst. Consistorium*. **Criptă**, […] subst. *crypta, monimentum* (sic), *sepulchrum.* **Curatoru**, [...] *subst. curator, tutor* […] a quăreiva beserică. **Dogmă**, [...] *subst.* inchietură a credinției: *dogma vel articulus fidei*. **Dogmatică**, *subst. theologia dogmatica vel thetica*. **Eccleșie**, [...] *subst.* 1) poporu quăreiva Beserică: *Ecclesia, populus, auditores, fideles, communitas cujuspiam Ecclesiae* [...] 2) bunu quăreiva beserică: *fundus ecclesiasticus, bona ecclesiastica*. **Edemu**, [...] *subst.* raiu quelu pământescu: *edemus, hortus voluptatis, paradisus terrestris*. **Eminență**, *subst.* [...] titulu quăruiva cardinal: *eminentissimus*. **Episcopu,** [...] *subst. episcopus, praesul, antistes, pontifex*. **Evharistie**, [...] *subst. eucharistia, caena sacra, sacramentum eucharistiae*. **Gratie**, [...] *subst.* 1) indurare, daru, haru: *gratia, favor, xenium, benignitas*. **Luteranu**, [...] *subst. Lutheranus* [...] – séu pre quumu mai voiescu a se numi, *Evangelicus, evangelico lutheranus, sectae evangeliae addictus*. **Mișă**, [...] adeq. Lythurgia in biserica apusului: *Missa, Sacrum, Missae sacrificium*. **Orariu,** [...] *subst. Stola Diaconalis in Ecclesia orientali*. **Papa**, [...] *subst.* dela Roma, *i.e.* Patriarchul' Romei: *Papa vel Pontifex Romanus*. **Parohu**, [...] *subst. Parochus*. **Parohianu**, [...] *subst. parochianus, certae Ecclesiae parochiali ingremiatus, fidelis*. **Parochie**, [...] *subst. paroecia, parochia* [...] – casă de parochie: *domus parochialis*. **Predicație:** [...] *subst.* predică, anvețetură la poporu: *concio, oratio sacra, sermo sacer […] V.* Căzanie. **Proselitu**, [...] *subst. proselytus*. **Psalmistu**, [...] *subst. psalmista, psalmographus.* **Regulă**, [...] *subst.* **1)** *i. e.* canonu, lége, rênduélă: *regula, norma, lex, canon* [...]. **Relighie, Relighionu**, [...] *subst. Religio, Sacra*. **Sacramentu**, [...] *subst. Sacramentum*. **Sacrificiu**, [...] *subst. Sacrificium*. **Sacrilegiu**, [...] *subst. Sacrilegium*. **Sacrilegu**, [...] *adj. sacrilege*. **Școlasticu**, [...] *subst. Scholasticus, Studiosus litterarum*. **Scriptură**, [...] *subst.* [...] Sânta Scriptură: *Scriptura sacra, Libri divini, Biblia, paginae Sacrae* [...] *a Lat. scriptura*. *Ital*. scrittura, *vel* scritta. **Simvolu**, [...] *subst. i. e.* mărturisiré Credênții: *Symbolum, Confessio fidei* [...] *a Lat. Symbolum, b mut: in v.* **Theologie**, [...] *subst. Theologia*. **Theologu**, [...] *subst. Theologus*. **Titoru (Tutoru)**, [...] *subst. Curator, tutor* [...] a quăriiva Besérici*: Curator, tutor*.

2.2 O seamă de termeni religioși neologici sînt folosiți, în mod surprinzător, doar în cadrul explicațiilor, ca echivalenți ai termenilor mai vechi. Faptul că acestor neologisme nu li se rezervă articole proprii de dicționar și că ele însele au rolul de a explica termeni anteriori din limbajul religios arată că acestea au devenit cuvinte cu largă folosire, integrate în limbajul bisericesc[5].

Eremitu și **anachoretu** s.v. Pustnicu, [...] *subst.* sehestru, eremitu, anachoretu: *eremita, anachoreta.*

[5] De remarcat absența din *Lexicon* a unui termen religios neologic ca: *spirit*.

BDD-A28330 © 2018 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

Predestinație s.v. Prorismosu, [...] *subst.* predestinație, mainainte rẽnduire: *praedestinatio.*

Predică *s.v.* Predicație, [...] *subst.* predicȁ, anveţeturȁ la poporu: *concio, oratio sacra, sermo sacer […] V.* Cȁzanie.

Presviteru s.v. Preotu: [...] *sub.* (sic) Presviteru: *Sacerdos, Presbyter* [...].

Profetu s.v. Prorocu, [...] *subst.* profetu: *propheta, prophetes, vates.*

Providenți̯ă s.v. Pronie, [...] *subst.* portare de grije, providenția: *providentia, pronoea.*

2.3 Deși o parte din termenii religioși neologici menționați în *Lexiconul de la Buda* nu sînt împrumutați direct din latină, corespondentele lor latinești au forme foarte apropiate de cele din română. Sînt, în general, cuvinte din limba greacă, comune religiei creștine, împrumutate atît în latină, cît și în slavonă.

Capelȁ *seu* **capélnȁ**: […] *subst. aedicula,* ***capella****, sacellum* […] (LB); E: din it. *capella*, germ. *Kapelle*, ngr. *kapéllo*. **Capelanu**: […] *subst. cooperator,* ***capellanus*** […] (LB); E: din it. *cappellano*. **Catechetu**: […] *subst.* ***catecheta*** […] (LB); E: din ngr. *katihitis*. **Ecclesiarcu**: […] *subst. sacristanus,* ***ecclesiarcha*** […] (LB); E: din fr. *ecclésiarque*. **Ereticu**: [...] *subst.* 1) isvoditoriu quaruiva eresu: *haeresiarcha* [...] 2) urmȁtoriu quȁruiva eresu: ***haereticus*** (**Iriticu**: *V.* Ereticu) (LB); E: din fr. *hérétique*, lat. *haereticus, -a, -um*, ngr. *αἱρετικος*, vsl. *єрєтикъ*. **Evangelie**: [...] *subst.* ***evangelium*** [...] (LB); E: din mgr. *εὐαγγέλιον*, vsl. *евангелиѥ*. **Evangelistu**: [...] *subst.* ***evangelista*** [...] (LB); E: din mgr. *εὐαγγέλιστής*, vsl. *евангелистъ*. **Icóna**: [...] *subst.* ***icon****, imago, effigies, pictura, simulacrum* [...] (LB); E: din vsl: *икона*. **Idolu**: [...] *subst. idolum* [...] – beséricȁ quȁruiva idolu [...] (LB); E: din vsl. *идолъ*. **Ipocritu:** [...] *subst.* ***hypocrita****, simulator pietatis* [...] (LB); E: fr. *hypocrite*. **Mitrȁ**: [...] *subst.* a) ***mitra*** [...] b) qué Episcopéscȁ α) in Bisérica rẽsȁritului: *mitra*: β) la Bisérica apusului: *infula* [...][6] c) a patriarchului dela Roma: *Tiara, Triregnum* (LB); E: din sl. *mitra*, ngr. *mitra*. **Mitropolitu**: [...] *subst.* ***Metropolita****, Metropolitanus, Archi-episcopus* [...] (LB); E: din sl. *mitropolitŭ*. **Oltariu**: [...] *subst. Ara, Altare* [...] (LB); E: din sl. *олътарь*. **Patriarhu**: [...] *subst.* ***Patriarcha****, Patriarches* [...] (LB); E: din sl. *patrijarhŭ*, ngr. *patriárhis*. **Psaltire**: [...] *subst.* ***psalterium****, liber psalmorum* [...] (LB); E: din sl. *psaltyrĭ*. **Umilescu**: [...] *verb act.* ***humilio*** [...] (LB); E.: din sl. *оумилити сѧ*.

3. Cuvinte moștenite, care păstrează echivalența de formă și sens cu etimonul latin

3.1 Termeni religioși

În această categorie sînt incluși termeni cu sens exclusiv creștin și termeni al căror sens principal (primul sens atestat în *Lexiconul de la Buda*) este unul creștin.

[6] După sec. VIII, lat. *mitra* semnifică și în latina ecleziastică apuseană „mitre d'évêque" (v. Blaise 1954 s.v. *mitra*).

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

Moșteniți din latină, acești termeni, pe lîngă formă, păstrează cel puțin unul din sensurile pe care le aveau deja în latina creștină.

3.1.1 Între termenii moșteniți din latină, care primesc ca echivalent, în dicționar, tocmai etimonul lor, găsim cuvinte de bază ale creștinismului, atestate cu aceleași sensuri în latina creștină, chiar dacă unele dintre ele sînt de dată precreștină.

Altariu: *subst. Ara,* ***Altare*** (LB). E: Lat. *altarium* (*altare*), atestat cu sens precreștin și creștin (v. Blaise 1954 s.v. *altare*).

Botezu, are, atu: [...] *verb act.* ***Baptizo****, sacramentaliter abluo,* [...] me botezu [...] (LB). E: Lat. *baptizare*, termen exclusiv din latina creștină cu sensul: „baptiser, administrer le baptême" (v. Blaise 1954 s.v. *baptizo*).

Creștinu: [...] *subst.* creștinu: ***christianus*** [...] (LB). **Creștinu**: [...] *adj*. ***christianus*** [...] – *p. e.* om crestinu: *homo christianus* [...] (LB). E: Lat. *christianus* (v. Blaise 1954 s.v. I *christianus, -a* și II *christianus, -i*).

Cruce: [...] *subst.* 1) ***crux*** – ămi facu cruce: *crucem formo, me cruce signo* [...] – am gătatu cu crucea: *perii* [...] – ḍioa crucei, o sărbitore 14 Septemvrie: *Festum inventae sanctae crucis* [...] (LB). E: Lat. *crux, -cis*. Cunoscut obiect de tortură de-a lungul Antichității, *crux* devine pentru creștini „la croix où fut attaché Jésus, son supplice" și „signe de la croix" (v. Blaise 1954 s.v. *crux*).

Dumineca̓: [...] *subst. dies solis, dies domini, vel* ***dominicus*** [...] – de dumineca̓: *adj. dominicalis* [...] *p. e.* predica̓ de dumineca: *concio dominicalis* [...] (LB). E: Lat. [*dies*] *dominica* (v. Blaise 1954 s.v. *dominica*: „(s.-ent. *dies*) le jour du Seigneur, le dimanche [...]".

Martoru: [...] 2) adeq. Mucenicu: ***Martyr*** [...] (LB). E: Lat. *martyr*. Neologism latin creștin, termenul *martyr* este atestat cu sensurile pe care le regăsim și în româna veche, la Varlaam și Dosoftei: „martor (= susținător al credinței în Iisus)" și de „martir" (v. DLR s.v. *martor*): *martyres seu testes ideo uocati sunt, quia propter testimonium Christi passiones sustinuerunt,* Isid. *Or.* 7, 11 (v. Blaise 1954 s.v. *martyr*).

Morme̓ntu: [...] *V.* Morme̓ntu (sic!), însă: **Mortme̓ntu**: [...] *subst. sepulchrum,* ***monimentum, monumentum*** [...] pétra de pre mortme̓ntu: *cippus sepulchralis* [...] – scrisóré de pre pétra mortme̓ntului: *Epitaphium, inscriptio sepulchralis* [...] – se̓ véde a fi alca̓tuitu dintru aquéste dóa̓ cuvènte la̓tinesci: ***mortui monumentum*** (LB). E: Lat. *monumentum,* atestat cu sensul fr. „tombeau", roum. „mormînt", la autori precreștini și creștini (v. Blaise 1954 s.v. *monumentum* (*monim-*).

Nunta̓: [...] *sub.* (*sic*) ***nuptiae*** – ***arum*** [...] – de nunta̓, *adj. nuptialis, nuptiarius, nuptalitius* [...] *p. e.* stihuri de nunta̓: *carmen nuptiale* [...] (LB). E: refăcut după pl. *nunți* (< lat. *nuptiae*), cu sens precreștin și creștin, fr. „noces, mariage" (v. Blaise 1954 s.v. *nuptiae*).

Pa̓ga̓nu, ***f.*** **na̓**: [...] *adj.* 1) de credința̓: ***paganus****, ethnicus, gentilis* [...] 3) *i.e.* blăstămatu, becisnicu, la̓pe̓datu de lége: *scelestus, sceleratus, perditus, perversus, impius* [...] (LB). E: Lat. *paganus*, cu sens precreștin: „1. de village, rustique, 2.

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

civil (opp. à militaire)" și creștin „non baptisé, païen, gentil" (Blaise 1954 s.v. *paganus*).

Pa̓résimi: [...] *subst. plur.* ***Quadragesima****, jejunium quadragesimale* [...] (LB). E: Lat. *quadragesima*, numeral „patruzeci", devenit termen al latinei creștine: „espace de 40 jours, jeûne de 40 jours, carême" și, la plural, denumește sărbătoarea *Înălțarea (Domnului)* (v. Blaise 1954 s.v. *quadragesima*).

Paști: [...] *subst. plur.* ***Pascha****, Festum Pascae, vel Paschatis* [...] – *p.e.* mielul' quel de paști: *agnus paschalis* [...] (LB). E: Lat. *pascha*. Ambele sensuri sînt atestate în latina creștină: „2. l'agneau pascal (que les Juifs mangeaient avec du pain sans levain pour célébrer la Paque)" și „4. Pâques, fête chrétienne" (v. Blaise 1954 s.v. *pascha*).

Pa̓catu: [...] *subst.* ***peccatum****, nefas, delictum* [...] – facu pe̓cate: *peccata commito* [...] – țénu séu socotescu queva a fi pe̓catu: *nefas duco* [...] – jertvà pentru pe̓cate: *piaculum* (LB). E: Lat. *peccatum*. Cuvîntul din latina clasică, cu sensul general „faute, erreur", devine termen religios în latina creștină, cu sens specializat „faute contre la loi divine, pêché" (v. Blaise 1954 s.v. *peccatum*).

Preotu: [...] *sub.* (sic) Presviteru: *Sacerdos,* ***Presbyter*** [...] (LB). E: Lat. *presbyter,* termen din latina tîrzie, cu sens general „vieillard" și cu sens creștin „prêtre, chef de communauté chrétienne" (v. Blaise 1954 s.v. *presbyter*).

Rugа̓ciune séu **rogа̓ciune**: [...] *subst.* la vre unu omu, *i. e.* rugare, rugàmênte: *preces,* ***rogatio*** [...] **2)** cò̓trà Dumneḍeu: *preces, precatio,* ***rogatio****, oratio* [...] – de rugàciuni: *precatorius:* [...] *p. e.* carte de rugàciune: *liber precatorius* [...] (LB). E: Lat. *rogatio, onis*. Cuvînt din latina clasică, cu sensul de „cerere" și de „rugăminte, solicitare". În latina creștină sensul se specializează pentru „rugăciuni spuse într-un cadru solemn": „(pl.) supplications, processions en prières (au milieu du Carême; puis dans des calamités publiques; nottamment les Rogations pendant les trois jours avant l'Ascension; cf. *litania*)" (v. Blaise 1954 s.v. *rogatio*).

Sa̓ntu: [...] *adj:* ***Sanctus****, sacer, divinus* [...] (LB). E: Lat. *sanctus*. Termen religios precreștin, este inițial un atribut al împăratului, pentru ca, în perioada creștină, să devină un atribut al divinității supreme: *sanctus Dominus Deus,* al lui Cristos: *Filius tuus... sanctus* sau al oricărui om sau lucru dedicat lui Dumnezeu (v. Blaise 1954 s.v. *sanctus*).

Zeu séu **Ḍeu**: [...] *subst.* ***Deus*** [...]. *Nota:* **a)** de aqui ḍicu Romànii de obște Dumneḍeu, adequà impreunàndu aquéste dóo cuvinte la olaltà, Domnu, și Ḍeu. **b)** sè intrebuntéze aquestu cuvèntu in trajul' de obște dreptu aformà a intàriri, ba și in chipu de juràmèntu, quumu ari fi: *edepol, me herele* (sic!)*, ne, sane, profecto* [...] – ḍicu ḍeu lui Dumneḍeu, aformà a juràmèntului: *juro per Deum, Deum testem invoco* [...] – de ḍeu: *utique, alioquin, videlicet, procul dubio* [...] (LB). E: Lat. *deus.* Termenul vechi, religios, *deus* „dieu" devine, în latina creștină, neologismul semantic *Deus* „Dieu (soit le Jéhovah des Hébreux, soit Dieu le Père des

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

chrétiens)", iar *deus* „idole" (*omnes dii gentium daemonia*, *Ps.* 95, 5) (v. Blaise 1954 s.v. I *deus*, II *Deus*).

Zó: [...] *contractum ex*: zeu, *V.* Zeu.

3.1.2 Includem în această categorie termeni moșteniți, pentru care autorii *Lexiconului* propun echivalente diferite în latina ecleziastică a secolului al XIX-lea. Cu toate acestea, etimoanele termenilor respectivi sînt atestate cu sensuri creștine în scrierile din perioada latinei tîrzii (sec. IV-V).

Beserică: [...] *subst. a)* què fàcută pentru șânta liturgie, si alte slujbe Dumnedeesci: *aedes, templum* (adunarea credinciosilor) *Ecclesia* [...] *b)* què catholică prin tótă lumea [...] (LB). E: Lat. *basilica*. Cuvînt precreștin, devine neologism semantic în latina creștină, cu sensul „église chrétienne [...], basilique, église principale", dar desemnează și „des sanctuaires moins importants" pentru diverși martiri (v. Blaise 1954 s.v. *basilica*).

Dumnedeu: *subst.* 1) quelu adevèratu: Deus [...] (LB). E: Lat. *Dom(i)ne Deus*. Cu peste 125 de ocurențe în *Biblia* latină (trad. Ieronim), din care 24 oc. numai în *Psalmi*, sintagma *Domine Deus* este bine-cunoscută nu numai de majoritatea scriitorilor ecleziastici din Antichitate, ci și de creștinii de rînd.

Mărítu, tare, atu: [...] *I. verb. act.* pre quaréva, adeq. o dau dupè vre unu bărbatu: *marito, nuptui trado, colloco, matrimonio jungo* [...] *II. reciproc.* mè mărítu: *nubo* [...] (LB). E: Lat. *maritare*, atestat cu acest sens la autori tîrzii (Tacitus, Suetoniu, Apuleius) și creștini (v. Blaise 1954 s.v. *marito*).

Pască: [...] *subst. Libum paschale* [...] *vox origine Hebraea, Latine transitus* (LB). E: Lat. *pascha*. Sensul de „prăjitură pascală" este ulterior, nefiind atestat în latina creștină, chiar dacă termenul avea sensul mai general „le repas pascal" (v. Blaise 1954 s.v. *pascha*).

3.1.3 Termenii moșteniți, cu etimon neatestat în latină, dar reconstruit, aparțin unor familii de cuvinte ale căror forme atestate au sens religios în latina creștină.

Ajunu, are, atu: [...] *verb: neutr: jejuno* [...] (LB). E: Lat. **adjunare*[7]. Echivalența de sens între verbul românesc moștenit și cel latinesc (*jejunare*), din perioada creștină, este totală: „1. Jeûner, s'abstenir de nourriture […] *ieiunantes* (opp. à *manducantes*)" (v. Blaise 1954 s.v. *ieiuno*).

Cuminecu, care, catu: [...] *verb. I. act.* pre altu: *sacram communionem praebeo, administro, sacra coena provideo* [...]; *II. recipr.:* me cuminecu: *sacram communionem vel Eucharistiam sumo,* ***vulgo: communico*** [...] (LB)**.** E: Lat. **comminicare* (= *communicare*), (v. Blaise 1954 s.v. *communicare*: „[...] 7. Avoir part avec l'ensemble des fidèles au corps et au sang du Christ, communier [...]").

Paosu: [...] *subst. vinum sacrificale* (LB). E: Lat. **pausum*, din aceeași familie lexicală cu termenii postclasici: subst. *pausa* „arrêt, pause, repos, trêve" și vb. *pauso, are* „1. s'arrêter, cesser, 2. Se reposer, dormir, 3. être mort, mourir" (v.

[7] Cf. „Din lat. pop. **ejūnare* (disimilat din *jejunare*) [...]" (v. DLR s.v. *ajuna*).

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

Blaise 1954 s.v. *pausa* și *pauso*). Cuvîntul românesc este polisemantic, cunoscînd o specializare a sensului de la „1. repaus, odihnă", la „2. pomană (la înmormîntări, parastase etc.)", la „3. vin, untdelemn sfințit sau agheasmă cu care preotul stropește mortul, înainte de a-l îngropa" (v. DLR s.v. *paos*).

Vergurȁ: [...] *subst. virgo* – Précurata Vergurȁ: *Beata Virgo* [...] (LB). *E: Lat. *virgula (= virgo). În ciuda etimonului neatestat, REW (s.v. virgo) nu ezită să așeze termenul românesc, cu sensul creștin de „Mutter Gottes", alături de cele moștenite din lat. virgo în toate limbile romanice.*

3.2 Cuvinte cu sens religios în contexte specifice

În această categorie includem termeni moșteniți în limba comună, care primesc sens specific în contexte religioase. În *Lexiconul de la Buda*, sensul religios este considerat secundar, fiind menționat în contexte sau sintagme creștine. Fără a putea preciza cu siguranță dacă sensul religios s-a păstrat de la etimonul latin, semnalăm cazurile în care etimonul a aparținut și latinei creștine.

3.2.1 Și în cazul cuvintelor cu sens creștin secundar, *Lexiconul* propune între echivalentele latine din secolul al XIX-lea etimoanele cuvintelor românești. Subliniem faptul că aceste cuvinte precreștine sînt atestate și cu sens specializat în latina creștină a primelor secole. În literatura română veche, majoritatea acestor cuvinte sînt atestate în scris încă din veacul al XVI-lea.

Contenescu, nire, nitu: […] infrènezu: ***contineo**, refreno, cohibeo, coërceo* [...] – me contenescu: *abstineo, me contineo, modero, mihi moderor, tempero* [...] 2) oprescu: *arceo, prohibeo* [...] a Lat. *contineo* (LB). E: Lat. *continere*. Sensului general „contenir, réprimer, arrêter", latina creștină îi adaugă sensuri noi, precise; precum: „garder la continence: (réfl.) *se ab uxoris congressione c.*, Lact. *Inst.* 6, 20, 25" (v. Blaise 1954 s.v. *contineo*).

Ceriu: [...] 2) locu de lòcuentià a queloru fericiti, séu impèràtia ceriului: ***coelum**, regnum coelorum, caeli -orum, locus vel sedes beatorum* [...] (LB). E: Lat. *caelum*, cu sensuri creștine: „le ciel, demeure de Dieu" și „le ciel, séjour des bienheureux: *regnum caelorum, Mat.* 23, 13" (Blaise 1954 s.v. *caelum*). Cuvîntul românesc este atestat cu sens creștin în sec. XVI[8].

Județ: [...] 2) *i. e.* judecatà: ***judicium**, tribunal* [...] județulu quelu mai de pre urmà: *judicium extremum, novissimum* (LB). E: Lat. *iudicium*. Cuvînt polisemantic, unul din sensurile pe care le primește *iudicium* în latina creștină este: „le jugement dernier: *ultimum iudicium, nouissimum iudicium,* Aug., *Ciu.* 20, 1, 2" (v. Blaise 1954 s.v. *iudicium*). Cuvîntul românesc este atestat cu același sens creștin în sec. XVI[9].

[8] *Apocriful Iorga*, p. 6: „[...] ei aducu îngerii în **ceriu** înnaintea lui Hristos, la scaunul Tatălui [...]" (v. CETRV).

[9] Coresi, *Liturghier*, cap. 70: „[...] bunul răspuns la înfricoșatul **județ** <a lu> Hristos să cearem" (v. CETRV).

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

Laudu, dare, datu: [...] pre Dumneḑeu: ***laudo***, *celebro* [...] (LB). E: Lat. *laudare*. Verbul din latina comună primește sens creștin fiind atestat în traducerile biblice: „louer (Dieu), lui chanter des cantiques, de louanges: *laudent illum caeli et terra, Ps.* 68, 35” (Blaise 1954 s.v. *laudo*). Cu același înțeles este folosit și în textele românești din secolul al XVI-lea[10].

Lége: 1) [...] – lége lui Dumneḑeu, ***lex*** *Dei* [...] – lége véche, adeq. in sȧnta scriptura: *lex vetus, testamantum* (sic) *vetus vel antiquum* [...] – lége noua, adeq. testamentul nouu: *lex nova, testamentum novum* [...] 5) cuprẽnsulu aqueloru dogme, quare le crede fieste quine despre Dumneḑeu, și cu quare se osebeste de cȯtrȧ alții, adeq. Religie, *Religio, secta, pars sacra* [...] *p. e.* s’au lȧsatu légea, *deseruit sua sacra* (LB). E: Lat. *lex, -gis*. În latina creștină, inițial cu sensul de: „la loi mosaïque, l’ancienne loi, le Pentateuque, l’Ancien Testament”, *lex, legis* primește sens concret „l’Ecriture sainte” și general „la loi chrétienne, la religion chrétienne” (v. Blaise 1954 s.v. *lex*). În română, este atestat cu sens creștin în secolul al XVI-lea[11].

3.2.2 Probabil că etimoanele cuvintelor românești din această categorie nu erau uzuale în latina ecleziastică din secolul al XIX-lea. Cu toate acestea, sensurile religioase ale etimoanelor latinești sînt atestate din primele secole ale latinei creștine. Cuvintele românești apar cu aceleași sensuri în textele vechi, începînd cu secolul al XVI-lea.

Cȧḑutu: [...] 2) quare au pȅcȧtuitu, greșitu, pecȧtosu: *lapsus, in peccatum lapsus* (LB). E: *cădea* (< Lat. *cadere*). Verbul este atestat cu sens creștin în latină: „5. tomber moralement, pécher: [...] *multi enim c. uolunt cum Dauid et nolunt surgere cum Dauid,* Aug., *Psal*. 50, 3 beaucoup veulent bien **pécher** comme David (avec David), mais non se relever comme lui; [...] *oratio* ***lapsos*** *erigit,* ***cadentes*** *suspendit,* Tert. *Orat*. 29, la prière relève **ceux qui sont tombés**, retient **ceux qui tombent** [...]”. În ultimul exemplu este pusă în evidență sinonimia *lapsi – cadentes*. Termenul este atestat în română în sec. XVI[12].

Descoperíre: [...] – a quȧruiva lucru nouu: *detectio, inventio* [...] – Descoperirea queà Dumneḑeéscȧ: ***Revelatio*** *Divina* [...] (LB). E: Lat. *descoperi* (< *disco(o)perire*). Verbul latin e atestat numai la autorii creștini, deci aparține exclusiv latinei creștine. Nu are multe ocurențe în primele secole creștine (14), însă de fiecare dată este întrebuințat într-un context negativ: cu cuvinte ca *turpitudinem,*

[10] *Octoih*, cap. 55: „**Să laude** limbile și oaminii Hristos, Domnul nostru, cela ce cu voia derept noi răstignire au răbdat”. Coresi, *Liturghier*, cap. 27: „**Laudă** sufletul mieu Domnul” (v. CETRV).

[11] *Manuscrisul de la Ieud*, cap. 41: „acest păhar **leage** noao iaste, de beați dentr-acesta toți, că acesta iaste sîngele mieu” (v. CETRV).

[12] *Carte cu învățătură*, p. 20: „[...] grăiaște: Viu eu, Dumnezeu, că nu voiu moartea păcătosului, pînă se va întoarce și viu să fie. Și iară grăiaște: Au doară **carele au căzut** nu se va scula?”; *Tîlcul evangheliilor*: „A treia: iaste dată leage și porîncite, den aceastea să cunoaștem cum au fost părinții noștri, pînă încă nu era **căzuți și greșiți**, în rai, și să vedem cît de netari și slabi [...]”; *Octoih*: „[...] cătră ceia din tuniarec, soare adeverit. Cătră **cei căḑzuți**, tuturora înviere [...]” (v CETRV).

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

ignominiam, pudenda, peccata (*turpitudinem matris tuae non descooperies*, Aug. *Speculum* 2, 12). În latina medievală își păstrează sensul negativ: „trahir (son complice)” (Blaise 1975 s.v. *discooperio*). Spre deosebire, *revelatio* are același sens: „action de découvrir” sau révélation „(en parl. de ch. divines, péjor. ou non)” (v. Blaise 1954 s.v. *revelatio*).

Facere: [...] 2) din nimica adeq: ḑidire: *creatio* [...] 3) cartea facerei, séu quea din ȧntḙi a lui Moisi: *genesis, liber genesis* (LB). E. *face* (< Lat. *facere*). Verbul latin polisemantic are și sensul de „créer: *omnia per Verbum a Deo facta sunt*, Hier. *Did. spir.* 13” (Blaise 1954 s.v. *facio*. Cuvîntul românesc este atestat cu sens biblic în sec. XVI[13].

Pȧ̂rḙnte: [...] – aş̦iş̦deré ȉn titulele preoţ̦ilor: cinstite Pȧrḙnte! Domnule Pȧrḙnte! *Reverende Pater!* [...] *a Lat. parens, Ital. parente* (LB). E: Lat. *parens*. În lat. creş̦tină are atît sensul de „père, créateur”, cît și cel spiritual (la forma de pl.) de „pères (opp. à *patres corporales* et en s’adressant aux évêques): *spiritales parentes* Cass. *Var.* 11, 3, 1” (Blaise 1954 s.v. *parens*). Cu sensul de „preot” (dar și pentru „*Dumnezeu*, întemeietor sau conducător al bisericii creş̦tine” etc. v. DLR s.v. *părinte*), termenul este atestat deja la Coresi[14].

Poporu: [...] 2) a quȧriiva Besérici: *fideles certae Ecclesiae ingremiati, vulgo: parochiani* [...] *a Lat. populus, l mutato in r more solito* (LB). E: Lat. *populus* (DLR). În latina creş̦tină, sensul lui *populus* se specializează, pentru a desemna: „le peuple chrétien (dans son ensemble), l’Eglise” și „le peuple chrétien, les fidèles, les laïcs (opp. aux clercs)” (Blaise 1954 s.v. *populus*). Cu acest sens, cuvîntul este atestat în literatura română veche, începînd din sec. XVI (v. DLR s.v. *popor*).

Rogu, rugare, atu: [...] – mḙ rogu lui Dumneḑeu: *precor, comprecor, oro* [...] *a Lat. rogo*. *Ital*. *pregare* (LB). E: Lat. *rogare*. Sensului general „demander, solliciter” din latina clasică, i se adaugă sensul specific creş̦tin: „prier (Dieu) [...]: *Christum rogemus et Patrem*, Ambr. *Hymn*.2, 29” (v. Blaise 1954 s.v. *rogo*). Termenul este curent în scrierile din sec. XVI[15].

3.2.3 Termenii moş̦teniţ̦i, neatestați sînt cuvinte polisemantice, cu sensuri secundare în limbajul religios. Apartenența lor la familii lexicale folosite curent în latină permite compararea acestora cu termeni înrudiţ̦i, care au primit sensuri noi în latina creş̦tină.

[13] *Carte cu învățătură*, p. 1: „Și se-au început această carte a se tipări după întruparea fiiului și cuvîntul lu Dumnezeu, la 1580, iar de la **facere** 7088, în luna lu dechemvrie, 14 zile” (v. CETRV).

[14] Coresi, *Liturghier*, cap. 2-3: „[Deaciia] să meargă cătr[ă] [pr]eutul diaconul, s[ă] ț[ie] în m[îna] dereaptă stihariul cu urariul și să-ș închine capul său, [să] grăiască: « Blagosloveaște, **părinte**, stihariul cu urariul »” (v. CETRV).

[15] Coresi, *Liturghier*, cap. 16: Diaconul: „De cealea ce-s puse nainte și cinstitelor darure, Domnului **să ne rugăm**” (v. CETRV).

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

Cȃldurȃ: [...] 2) in rugȃciune, in disputatie, séu queva pornire a ȃnimei: *ardor, fervor, zelus* [...] (LB). E: **caldura*. Etimonul neatestat, păstrat din latina populară (v. DLR s.v. *căldură*), face parte din aceeași familie cu adjectivul curent *calidus*, atestat cu sens specific în texte creștine: „[…] plein de ferveur pour le bien: (opp. à *frigidus Apoc.* 3, 16; Hier. *Ep.* 31, 3” (v. Blaise 1954 s.v. *calidus*). Cu același sens apare și în traducerile biblice românești: *Apoc.* 3, 15: „Știu ale tale lucruri, căci nice reace eşti, nice cald, mai bine de ai fi reace decît cald” (B 1688, 1296).

Credȅntiȃ séu credentiȁ: [...] 3) quarea o are quineva cȍtrȁ Dumneḍeu: *fides, fiducia*, v. 5) si 6) (LB). E: Lat. **credentia*. Termenul latin nu este atestat în lexicul creștin[16] decît în Evul Mediu, cu sensuri ca**: „**1. croyance, opinion […] 4. (et **creantia**, **craan**-) promesse solennelle, créance, foi […]” (v. Blaise 1975 s.v. *credentia*). Este considerat etimon pentru cuvintele romanice: „Ablt. rum. *credință* „Treue”, ital *credenza*, frz. *créance*, *croyance*, span. *creencia*, portg. *creença* „Glaube” (v. REW 2307).

Implinescu, ire, itu: [...] 3) *imperson*: se ȋmplinéște *e. g.* vreo prorocie, vre unu viu, vre o ḍise mai din naènte, *i. e.* sȅ isbȅndéaște: *evenit,* ***impletur****, adimpletur, evadit, exitum habet* [...] (LB). E: din lat. *plenesco, -*ire* cu adăogarea prefixului *în-* (DLR) sau Lat. **implenire* (< *plenus*) sau *în + plini* (înv. „împlini”<plin) (DEX 2009). Echivalentul în latina clasică este verbul *impleo, -ere* care, în latina creștină, este atestat cu același sens chiar de la primii autori: „accomplir (une prophétie, une parole prophétique): *i. prophetias*, Tert. *Marc.* 4, 6” (Blaise 1954 s.v. *impleo*).

Rȅpaosu: *pausa, requies* […] – a vieții, *i. e.* mórte, pristăvire: *decessus, obitus, mors, pausa vitae* […] *a Lat. pausa. per Aphacresim detrita syllaba* re (LB). E: **repasum*. Substantivul echivalent atestat în latină este derivatul *repausatio*, care primește, în latina creștină, și sensul de „repos éternel: *perpetuam repausationem*, Ps-Ruf. *Vit. patr.* 3, 3” (v. Blaise 1954 s.v. *repausatio*).

4. Concluzii

Pe baza materialului excerptat din Lexiconul de la Buda, din care am selectat doar un număr limitat de elemente lexicale, pe care le-am prezentat mai sus, am stabilit cîteva categorii de termeni religioși și de cuvinte cu sens religios secundar, pentru a scoate în evidență raportul dintre cuvintele românești, latina ecleziastică din secolul al XIX-lea și etimoanele cuvintelor românești moștenite. Fie că unele dintre aceste etimoane se regăsesc sau nu ca echivalente ale termenilor moșteniți în română, se impun trei observații:

[16] *Dictionnaire étymologique de la langue latine* prezintă relația dintre vb. *credere* și subst. *fides*, în evoluția lor de la perioada precreștină la cea creștină. Dacă ambii termeni, avînd sens inițial religios, au primit întrebuințări profane, creștinismul le-a redat valoarea religioasă ca traduceri ale vb. gr. πιστεύω (credo) și πίστις (fides): „Et ainsi *fides* s'est remis, en pleine période romane, à servir de substantif verbal à *credo*. Mais il y avait là une situation fausse […]” (Ernout-Meillet 1951 s.v. *credo*).

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

a. cuvintele românești sînt înregistrate în Lexicon cu sensuri creștine cu care etimoanele lor sînt atestate deja în latina creștină (sec. II-VII d.Hr.);

b. în general, cuvintele românești au etimoane păstrate ca termeni religioși în latina ecleziastică;

c. chiar dacă etimonul cuvîntului românesc nu mai apare în latina ecleziastică a secolului al XIX-lea, apartenența sa la latina creștină este atestată de sensurile pe care le primește în textele primilor creștini.

Astfel, legătura dintre termenii cu sens religios moșteniți în română și cei din latina ecleziastică se poate face prin intermediul latinei din perioada creștinismului antic.

Neologismele, atît cele din latină, cît și cele cu etimologie diferită, dar apropiate ca formă de termenii latini, dovedesc un efort dirijat de îmbogățire a lexicului religios românesc și o tendință de completare a acestuia cu o terminologie occidentală. Aceasta poate fi considerată cea dintîi încercare deliberată de modernizare în spirit latino-romanic a limbii române culte.

Bibliografie

Blaise, Albert. 1954. *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Revu spécialement pour le vocabulaire théologique par Henri Chirat, Brepols

Blaise, Albert. 1975. *Dictionnaire latin-français des auteurs du Moyen Âge. Lexicon latinitatis Medii Aevii praesertim ad res ecclesiasticas investigandas pertinens*, Turnholti Typographi Brepols Editores Pontificii

Chivu, Gheorghe, Buză, Emanuela, Roman Moraru, Alexandra. 1992. *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, București: Editura Științifică

Ernout, A., Meillet, A. 1951. *Dictionnaire étymologique de la langue latine Histoire des mots*, Troisième édition revue, corrigé et augmentée d'un index, Paris: Librairie C. Klincksieck

Ivănescu, G. 1980. *Istoria limbii române*, Iași: Editura Junimea

Nicolescu, Aurel. 1971. *Școala Ardeleană și limba română*, București: Editura Științifică

Niculescu, Alexandru. [2007]. *L'altra latinità. Storia linguistica del romeno tra Oriente e Occidente*, A cura di Alvaro Barbieri, Dan Octavian Cepraga, Roberto Scagno, [Verona]: Edizioni Fiorini

Obrocea, Nadia. 2013. *Elementul latin în limbajul religios românesc*, Szeged: JATEPress

Sigle

CETRV = *Corpusul electronic al textelor românești vechi (1521-1640)*, Alexandru Gafton (coord.), Iași, 2016 (www.textvechi.ro)

DLR = *Dicționarul limbii române, lit. A-Z*, București, 1913-2000

LB = ****Lesicon romȧnescu-lȧtinescu-ungurescu-nemțescu* quare de mai multi autori, in cursul' a trideci, si mai multoru ani s'au lucratu. seu Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)

elaboratum est, Ediție electronică, Maria Aldea (coord.), Cluj-Napoca, 2013 (www.bcucluj.ro/lexiconuldelabuda)
REW = Meyer-Lübke, W. 1911. *Romanisches etymologisches wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung

BDD-A28330 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:53 UTC)